

วิเคราะห์ภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา
AN ANALYSIS OF GOVERNMENT LEADERSHIP IN BUDDHISTIC APPROACH

ศรชัย ท้าวมิตร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Sornchai Towmitr
Mahamakut Wittayalai University
Email : sornchai799@gmail.com

วันที่รับบทความ: 20 มิถุนายน 2564; วันแก้ไขบทความ 12 กรกฎาคม 2564; วันตอบรับบทความ: 2 สิงหาคม 2564

Received: June 20, 2021; Revised: กรกฎาคม 12, 2021; Accepted: August 2, 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ 2) เพื่อศึกษาแนวคิดภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์นี้เป็นเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการวิเคราะห์รูปแบบผู้นำประเภทต่าง ๆ ศึกษาจากเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาประเมินผล จนสามารถเห็นปัญหาต่าง ๆ จึงนำมาเสนอเพื่อหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงเพื่องานวิจัยที่สูง ขึ้นต่อไป ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำ เป็นเรื่องสำคัญในการบริหารการศึกษา การให้นิยามของภาวะผู้นำมีหลายอย่างขึ้นอยู่กับวิธีการที่ใช้ในการศึกษาโดยในระยะเริ่มแรกของการศึกษาภาวะผู้นำได้เน้นคุณลักษณะของผู้นำที่มีคุณลักษณะพิเศษกว่าบุคคลธรรมดา การศึกษาพฤติกรรมผู้นำได้แก่ พฤติกรรมแบบมุ่งงานและมุ่งความสัมพันธ์กับผู้ปฏิบัติงาน พบได้จากการศึกษาภาวะผู้นำของมหาวิทยาลัย โอไฮโอ มหาวิทยาลัยมิชิแกน การศึกษาผู้นำตามแบบสถานการณ์เช่นทฤษฎีสถานะของภาวะผู้นำ โดยเรดดิน (Reddin) ได้แสดงให้เห็นว่า แบบผู้นำพื้นฐานทั้ง 4 แบบ คือ (1) แบบสัมพันธ์ (2) แบบผสมผสาน (3) แบบ อุทิศ (4) แบบแยกตัวซึ่งได้จากการผสมผสานระหว่างมิติกิจสัมพันธ์หรือพฤติกรรมมุ่งงานกับมิติมิตรสัมพันธ์ หรือพฤติกรรมมุ่งความสัมพันธ์ เพื่อใช้มิติประสิทธิภาพเป็นเกณฑ์ ยังพบว่าแบบผู้นำทุกแบบยังแยกออกได้เป็น แบบที่มีประสิทธิผลมากและแบบที่มีประสิทธิผลน้อย จึงสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นผู้นำแบบไหน ก็มีทั้งที่มี ประสิทธิภาพและไม่มีประสิทธิภาพ ถ้าหากนำมาใช้ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ การศึกษาภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป ในปี ค.ศ. 1979 เบิร์น (Burn) ได้ให้ข้อคิดว่า ภาวะผู้นำทางการเมือง มี 2 แบบ คือ 1) ภาวะผู้นำแบบ แลกเปลี่ยน ผู้นำจะแลกเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างกับผู้ตามลักษณะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน ได้แก่ (1) ให้รางวัลตอบแทนตามสถานการณ์ (2) การบริหารโดยข้อยกเว้น (3) การปล่อยอิสระ (2) ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพนั้น

นอกจากผู้ตามจะยินยอมแล้วยังเกี่ยวข้องกับการยกระดับความเชื่อ ความต้องการและค่านิยมของผู้ตามอีกด้วย

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, การปกครอง, พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of thesis were; 1) to study the theory about leadership, 2) to study a thinking Buddhist Approach and 3) to analysis the value of Buddhist principle in the government. The results of research found that: Leadership is important in education administration . The definition of leadership is based on several methods used to study the initial stage of the study leaders emphasize the attributes of a leader who has special features than the individual. Study leaders are Behavior oriented and committed relationship with the workers. The study found the leadership of the University Ohio State University and Michigan University are the city core. The study led by the Such as three-dimensional theory of leadership by the Redding (Redding) have shown that. A leadership based upon 4 (1) the relative (2) Blended (3) a dedicated (4) separate built from a combination of dimension Affairs or behavior towards other dimensions friendly relations or behavior towards a relationship. Dimension to the performance criteria It also found that all the leaders. Also excluded is a very productive and the least productive. In conclusion Whether a kind. It is both effective and ineffective if not applied appropriately to the situation. In conclusion Whether a kind. It is both effective and ineffective. If you used an inappropriate situation. Feng educational leadership reforms in 1979, Byrne (Burn) has to remark that. There are two types of leadership, political leadership exchange. The leaders will exchange something with the characteristics leading exchanges, including (1) a reward based on the situation (2) Management by Exception (3) independent release. Leadership for change, except under the agreement will also involve upgrading faith. Needs and values As well as the All the leaders According to them, the development of So-called leaders with more experience.

Keywords: Leadership, Governance, Buddhism

บทนำ

ตามการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนามีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคนอย่างเดียวก็คือปกครองโดยธรรมะ (ธรรมาภิบาล) และวินัย(กฎระเบียบ) ฯ ส่วนในสังคมบ้านเมืองมีกฎหมายเป็นตัวปกครองจัดระบบในสังคมให้มีความเรียบร้อย ฯ เนื่องจากบ้านเมืองตกอยู่ในสภาพที่ไม่ค่อยดีที่เต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ เจ้าหน้าที่ระเบียบปราบปรามอย่างไรก็ไม่อาจจัดให้หมดสิ้นได้ ดูเหมือนจะมีปัญหาเพิ่มมากยิ่งขึ้น เมื่อหมดหนทางแก้ไขก็เริ่มมองเห็นความสำคัญของวัดและได้ใช้วัดเป็นจุดศูนย์กลางในการอบรมจิตใจและจัดกิจกรรมต่าง ๆ แต่น่าเสียดายในบางเรื่องที่มีคนเข้าวัดทำศาสนกิจต่าง ๆ กันที่วัดแล้ว แต่วัดเหมือนจะไม่ค่อยสนใจรวมเมื่อเท่าที่ควร ความสำคัญของวัดคือเป็นสถานที่สร้างความคิดที่บรรพบุรุษได้ถือปฏิบัติมา คือ วันพระและเทศกาล เป็นวันสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าและบรรพบุรุษท่านทรงบัญญัติไว้ ใช้เป็นวันทำความดีในการพัฒนาจิตใจแต่ชาวพุทธเราเหมือนจะลืมไปและได้ถูกโยนทิ้งไปเหมือนสิ่งไร้ค่าเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาดีเลิศ พร้อมด้วยเหตุผล ทนต่อการพิสูจน์ เข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ แต่ก็ยังแคลงใจสงสัยอยู่ว่า เหตุไฉน ประเทศไทยซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาประเทศไทยน่าจะอยู่ร่มเย็นเป็นสุขแต่มองภาพรวมจะเห็นได้ว่าความทะเลาะวิวาทกันยังมีเยอะไปเพราะยังขาดธรรมในตัว อย่างไรก็ตาม หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น เป็นเพียงทฤษฎี หรือเป็นเพียงคำสอน ถึงจะดีเลิศพิเศษเพียงใด ถ้าไม่นำไปปฏิบัติก็ไร้ค่าเหมือนข้าวปลาอาหาร ถ้าไม่รับประทานก็ไม่เกิดประโยชน์ปัญหาจึงมีอยู่ว่า เราได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปใช้ประพฤติดำเนินการอย่างจริงจังแล้วหรือยัง เท่าที่เป็นมาเข้าลักษณะตามใจ พฤติกรรมตามสบายยังงี้ ๆ ก็ได้ขาดระบบ ขาดแบบที่ถูกต้องดีงาม สาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนา ไม่เกิดประโยชน์แก่ชาวพุทธหรือประเทศชาติเท่าที่ควร ต่อไปนี้จะได้ชี้แนะการปฏิบัติ ประสพการณ์ธรรมะพื้นฐานหรือขั้นตอนความมุ่งหมายและการแก้ปัญหาจะได้นำไปปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงริเริ่มดำเนินการให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการวิเคราะห์ภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ
2. เพื่อศึกษาแนวคิดภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา สภาพปัญหาการบริหารงานวิธีการและระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะต้องกำหนดให้เป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้มีการปฏิบัติดีงามต่อการดำรงชีวิตอยู่ของพระภิกษุสามเณรและผู้นับถือพระพุทธศาสนา ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาจากเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหนังสือวิทยานิพนธ์และพระไตรปิฎก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การรวบรวมเอกสารประกอบด้วย

- 1.เอกสารชั้นปฐมภูมิได้แก่การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำทางการปกครองทางพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์อื่น ๆ และจากพระไตรปิฎก
- 2.เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่การศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ เช่น ตำรา หนังสือ งานวิจัย สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารปกครอง เพื่อนำมาประกอบในการศึกษาวิเคราะห์ให้มีความหมายสมบูรณ์ชัดเจนขึ้น
- 3.เสนอร่างวิทยานิพนธ์ที่จัดเป็นรูปเล่มต่อคณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอื่น ๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา แล้วได้พบว่า มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดภาวะผู้นำและคุณธรรมของผู้นำมากมายที่นักวิชาการได้เขียนเอาไว้ซึ่งผู้วิจัยจะยกขึ้นมาพอเป็นแนวทางในการวิจัยดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก(ป อ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือภาวะผู้นำว่าผู้นำที่ดีต้องมีประสิทธิภาพ ตามแนวทางหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบและจากหนังสือภาวะผู้นำโดย **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)** ในตอนหนึ่งของหนังสือที่ได้กล่าวถึง คุณสมบัติในตัวของผู้ว่า มี 7 ประการ และได้ย้ำไว้ว่าคุณธรรม 7 ประการนี้ แม้ผู้นั้นจะไม่มีคุณสมบัติข้ออื่นก็เป็นผู้นำได้ ความว่า คุณสมบัติในตัวของผู้ว่ามี 7 ประการ คือรู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้บุคคล คุณธรรมสมบัติ 7 ประการนี้สามารถทำให้ผู้ปกครองจัดการ

บริหารอย่างเป็นระบบถูกต้องตามหลักสัปปริสธรรม 7 ของพระพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคมฯ

ดร.ชัยเสฏฐี พรหมศรี กล่าวไว้ในหนังสือ ภาวะผู้นำร่วมสมัยว่า

- ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการที่ตัวแทนชักจูงหรือจูงใจ ผู้ตามให้ประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ตนพึงปรารถนา
- ภาวะผู้นำ คือ การสั่งการและการประสานงานสมาชิกกลุ่มในการทำงาน
- ภาวะผู้นำ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่บุคคลทำตามเพราะต้องการทำให้ถูกต้องบังคับให้ทำ
- ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการในการชักจูงกลุ่มภายในองค์การให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
- ภาวะผู้นำ คือ การปฏิบัติที่มุ่งเน้นทรัพยากรเพื่อสร้างโอกาสที่พึงปรารถนา

กิตติมา ปรีดีติลล ได้กล่าวไว้ในหนังสือการบริหารและเทคนิคการบริหารการศึกษาเบื้องต้นว่า คุณลักษณะของผู้นำที่ดี 3 ประการ ที่เรียกว่า ไตรภพภูมิรู้ ภูมิธรรมและภูมิฐาน นอกจากนี้ผู้นำควรเป็นผู้เฉลียวฉลาด มีความรู้ความสามารถรอบด้าน มีความเชื่อมั่นในตนเอง กระตือรือร้นที่จะก้าวหน้า มีความจริงใจต่อคนทั่วไป

รังสรรค์ ประเสริฐศรี ได้กล่าวไว้ในภาวะผู้นำว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลที่จะชักนำกิจกรรมในกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายส่วนร่วมกันหรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำและผู้ตาม ซึ่งสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันหรือเป็นผู้มีความสามารถสร้างความเชื่อมั่นและให้ความสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

พระศรีปริยัติโมลี สมชัย กุศลจิตโต ได้กล่าวในหนังสือสงฆ์ผู้นำสังคมว่า ภาวะผู้นำคือความมีคุณธรรม มีคุณสมบัติในการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ในการร่วมเอากาย เอาใจของมวลชนหรือประสานร้อยรวมคนจำนวนมากให้เห็นดีเห็นชอบ แล้วดำเนินการไปสู่เป้าหมายที่ตรงกันอันเดียวกัน เป็นผู้ริเริ่มหรือยืนยันสิ่งที่เกิดขึ้นหรือที่ผ่านมาแล้วว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม พร้อมทั้งเป็นผู้เสียสละ กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมก่อนบุคคลอื่น ๆ เป็นต้น พูดง่ายๆว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณความดีของบุคคลในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดี ๆ แก่สังคมและมนุษยชาติ เช่น ความมีสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ความบากบั่นเอาใจ เสียสละมีความหนักแน่นอดทน รอคอยได้ ความเมตตากรุณา มีความดีต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูป ทุกนามรวมทั้งสามารถในการประสานงาน การชี้แจงแนะนำชักชวนให้บุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป ให้เห็นร่วมกันในแนวเดียวกัน จนร่วมเป็นกลุ่มเดียวกัน มีใจเดียว มุ่งมั่นทุ่มเทดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อเป้าหมายที่ดีงามร่วมกับคนที่มีคุณธรรมอย่างนี้เรียกว่า ผู้นำหรือผู้มีภาวะผู้นำ ฯ

ความหมายของภาวะผู้นำ

จากการศึกษาในเรื่องของแนวคิดหลักการและทฤษฎีภาวะผู้นำพบว่าภาวะผู้นำเป็นคำที่มีผู้ให้นิยามความหมายที่ต่างกันอย่างออกไปมากคำหนึ่งทั้งนี้จากผลการสำรวจนิยามของภาวะผู้นำเท่าที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ พบว่ามีบุคคลต่าง ๆ ให้นิยามไว้มากมายซึ่งสอดคล้องกับที่สโตกคิลล์ (Stogdill,1974) เคยกล่าวว่านิยามของคำว่า leadership มีมากพอๆกับจำนวนบุคคลที่ให้นิยามนั้นผู้นำ (leader) กับภาวะผู้นำ (leadership) มีความหมายแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้อ่านมีพื้นฐานเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำจึงขอนำเสนอคำนิยามที่ควรทราบเกี่ยวกับผู้นำ (Leader) และภาวะผู้นำ(Leadership)ดังนี้

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540) ให้ความหมายของคำว่าผู้นำ (Leader)คือเป็นบุคคลที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในลักษณะ 5 อย่างต่อไปนี้

1. มีบทบาทหรืออิทธิพลต่อคนในหน่วยงานมากกว่าผู้อื่น
2. มีบทบาทเหนือบุคคลอื่น ๆ
3. มีบทบาทสำคัญที่สุดที่ทำให้หน่วยงานบรรลุเป้าหมาย
4. ได้รับเลือกจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำ
5. เป็นหัวหน้าของกลุ่ม

ผู้นำคือบุคคลในกลุ่มซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ควบคุมหรือประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภารกิจของกลุ่ม ผู้นำคือบุคคลที่ถูกเลือกหรือได้รับการแต่งตั้งให้นำกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเพื่อการบรรลุเป้าหมายของกลุ่มและเพื่อทำหน้าที่หัวหน้าของกลุ่ม (Dejnoska,1983) กล่าวโดยสรุปผู้นำคือบุคคลที่ได้รับมอบหมาย หรือเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม สามารถที่จะจูงใจ ชักนำ หรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2548) ได้กล่าวไว้ว่า พลังความพยายาม และความเต็มใจที่จะใช้ความพยายามนั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มี12 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ภาวะผู้นำที่เน้นกระบวนการของกลุ่ม
(leadership as a focus of group processes)
- 2) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นบุคลิกภาพและผลของบุคลิกภาพ
(leadership as a personality and its effects)
- 3) ภาวะผู้นำในฐานะเป็นการกระทำหรือพฤติกรรม

(leadership as an act or behavior)

4) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมาย

(leadership as an instrument of goal achievement)

5) ภาวะผู้นำในฐานะเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์

(leadership as an emerging effect of interaction)

6) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นความแตกต่างของบทบาท

(leadership as a differentiated role)

7) ภาวะผู้นำในฐานะที่มุ่งด้านโครงสร้าง

(leadership as the initiation structure)

Principles and Theories in Education Leadership 3

8) ภาวะผู้นำในฐานะเป็นศิลปะที่ก่อให้เกิดการยินยอมตาม

(leadership as the art of inducing compliance)

9) ภาวะผู้นำในฐานะเป็นการใช้อิทธิพล

(leadership as the exercise of influence)

10) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นรูปแบบของการจูงใจ

(leadership as a form of persuasion)

11) ภาวะผู้นำในฐานะความสัมพันธ์ของอำนาจ

(leadership as a power relationship)

12) ภาวะผู้นำในฐานะเป็นการผสมผสานขององค์ประกอบต่าง ๆ

(leadership as a combination of elements)

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นให้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนด รวมทั้งการสร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขององค์การ ดังนั้นภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้กลุ่มบุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนด จากคำนิยามที่กล่าวมานี้ยังมีความแตกต่างกันในประเด็นต่างๆ เช่นใครเป็นผู้ใช้อิทธิพล วัตถุประสงค์ของการใช้อิทธิพล คืออะไร ลักษณะวิธีการใช้อิทธิพลเป็นอย่างไร และผลลัพธ์ของการใช้อิทธิพลคืออะไร เป็นต้น ไม่มีคำนิยามใดผิดหรือถูกเพียงนิยามเดียว แต่ขึ้นอยู่กับทางเลือกคำนิยามนั้นไปใช้อธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำในแต่ละกรณี ซึ่งจะสังเกตได้ว่าภาวะผู้นำเป็นกระบวนการ ไม่ใช่ตัวบุคคลกระบวนการภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของการแลกเปลี่ยนของการปฏิสัมพันธ์ที่มีความสลับซับซ้อนและมีพลวัตอยู่ตลอดเวลา มีองค์ประกอบ 4 ประการ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการภาวะผู้นำได้แก่

ผู้นำ (Leader)

ผู้ตาม (Follower)

บริบทสถานการณ์ (Context) และ

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (by-products)

องค์ประกอบเหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกันและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันเสมอ

ความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำ (Leadership Effectiveness) ในการประเมินความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำนั้นได้มีผู้ให้ความหมายและหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำที่แตกต่างกันไปตามค่านิยมของคำว่าภาวะผู้นำ อย่างไรก็ตามภายใต้การเปลี่ยนแปลงบริบทอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบันมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ

ที่ใช้เป็นเกณฑ์ ได้แก่

ความสามารถในการบรรลุเป้าหมาย

การมีกระบวนการดำเนินการภายในองค์กรที่ราบรื่น และ

การสร้างองค์การให้มีความยืดหยุ่นพร้อมต่อการปรับตัวให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกได้ดี แนวคิดอื่น ๆ เกี่ยวกับภาวะผู้นำในเรื่องของแนวคิดที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำยังมีแนวคิดอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่นภาวะผู้นำตนเอง (Self-Leadership) แนวคิดภาวะผู้นำตนเองมีพื้นฐานอ้างอิงมาจากแนวคิด ตนเป็นผู้นำตนเอง (Self leading the self) (Manz, 1986) การนำตนเองของบุคคลประกอบด้วย

1. การเริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-starter)

2. การกำหนดทิศทางและการจูงใจด้วยตนเอง (Self-direction and motivation)

3. การให้รางวัลผลความสำเร็จส่วนตัว (rewarding personal accomplishment)

4. การติดตามตรวจสอบหาสาเหตุของความล้มเหลว (chastising personal failure)

จากแนวคิดดังกล่าว แมนซ์ และซิมส์ (Manz and Sims, 1991) ได้เสนอบทบาทผู้นำในศตวรรษที่ 21 ภายใต้แนวคิดที่เรียกว่าภาวะผู้นำขั้นยอด (Super Leadership) โดยให้นิยามของผู้นำแบบดังกล่าวว่า

ผู้นำสุดยอด คือ ผู้นำคนอื่นเพื่อให้เขาสามารถนำตนเอง (Leading others to lead themselves)

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่เป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับภาวะผู้นำที่ควรแก่การสนใจเพิ่มเติมจากที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่

ภาวะผู้นำแบบทีมงาน (Team Leadership)

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic Leadership) และ

ภาวะผู้นำเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Leadership) เป็นต้น

วิวัฒนาการของภาวะผู้นำ (The Evolution of Leadership)

ยุคที่ 1 ภาวะผู้นำแบบผู้ยิ่งใหญ่ (Great Man Leadership)

ทฤษฎีผู้นำโดยคุณลักษณะ (Trait Theories)

สิ่งที่เกิดขึ้น

1) หลักการบริหาร

2) องค์การก่อนเริ่มเป็นราชการ

ยุคที่ 2 ยุคการบริหารงานเชิงเหตุผล (Rational Management)

ทฤษฎีเชิงพฤติกรรม

ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์

สิ่งที่เกิดขึ้น

1) สายงานแบบแนวตั้ง

2) ความเป็นราชการ

ยุคที่ 3 ภาวะผู้นำแบบทีมงาน (Team Leadership)

เน้นการมอบอำนาจ การกระจายอำนาจความรับผิดชอบ เน้นด้านคุณภาพ

สิ่งที่เกิดขึ้น

1) องค์การแบบแนวนอน

2) ทีมงานแบบไขว้สลับภาระหน้าที่

3) การลดขนาดองค์การ

ยุคที่ 4 ภาวะผู้นำแบบอำนวยความสะดวก (Team Leadership)

วิสัยทัศน์ร่วม การร่วมของคน การมีสัมพันธภาพไม่สกัดกั้นความสามารถของคน

สิ่งที่เกิดขึ้น

1) องค์การแห่งการเรียนรู้³⁴⁶

2) การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง

องค์การแห่งการเรียนรู้: เป็นการสร้างองค์การตามแนวคิดใหม่ของโลกปัจจุบันแนวโน้มภาวะผู้นำในอนาคต (Leadership : Looking toward the Future)ภายใต้บริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันย่อมมีผลกระทบต่อองค์การและผู้นำที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดเชิงกระบวนทัศน์ขึ้นใหม่ เพื่อให้สามารถเผชิญต่อภาวะแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงคาดว่าผู้นำในอนาคตต้อง

- 1.) ยอมรับแนวคิดที่ต้องให้บริการ
- 2.) มีมุมมองที่กว้างไกลระดับโลก
- 3.) เข้าใจองค์การรูปแบบใหม่จากมุมมองที่เป็นองค์รวมเป็นลักษณะบูรณาการ
- 4.) มีความยืดหยุ่นสูง ต้องมีความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลงผู้นำ

ในทศวรรษที่ 21 ต้องชอบต่อความท้าทายและการทดลองใหม่ ๆ

5.) จะต้องผูกพันต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงกับภาวะผู้นำจะต้องคู่กันตลอดไป

6.) ต้องมีความสามารถในการสร้างความสมดุลได้ระหว่างงานในตำแหน่งหน้าที่ผู้นำกับด้านชีวิตส่วนตัว รวมทั้งการสร้างความงอกงามด้านความรู้สมัยใหม่เกี่ยวกับวิชาชีพของตนImprovement is impossible without a change in leadershipMaxwellการพัฒนาปรับปรุงใดๆ จะเป็นไปไม่ได้โดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงด้านภาวะผู้นำในการประเมินความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายและหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำที่แตกต่างกันไปตามค่านิยมของคำว่าภาวะผู้นำอย่างไรก็ตามภายใต้การเปลี่ยนแปลงบริบทอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบันมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการที่ใช้เป็นเกณฑ์ ได้แก่ ความสามารถในการบรรลุเป้าหมาย การมีกระบวนการดำเนินการภายในองค์การที่ราบรื่น และการสร้างองค์การให้มีความยืดหยุ่นพร้อมต่อการปรับตัวให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกได้

ดีPrinciples and Theories in Education Leadership 5

วิวัฒนาการของภาวะผู้นำ (The Evolution of Leadership)

ในการประเมินความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายและหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำที่แตกต่างกันไปตามค่านิยมของคำว่าภาวะผู้นำ อย่างไรก็ตามภายใต้การเปลี่ยนแปลงบริบทอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบันมีองค์ประกอบสำคัญ3ประการที่ใช้เป็นเกณฑ์ ได้แก่ ความสามารถในการบรรลุเป้าหมาย การมีกระบวนการดำเนินการภายในองค์การที่ราบรื่น และการสร้างองค์การให้มีความยืดหยุ่นพร้อมต่อการปรับตัวให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกได้ดี

ลักษณะของภาวะผู้นำ

ทฤษฎีที่เน้นการหาคุณลักษณะทั่วไปของผู้นำ เพื่อเปรียบเทียบกับบุคคลที่ไม่ใช่ผู้นำ ในการศึกษาภาวะผู้นำระยะแรกๆนักวิชาการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะส่วนตัว (personal traits) ของผู้นำ โดยพยายามแยกแยะว่าคุณลักษณะใดบ้างที่ดำรงอยู่ในตัวผู้นำ ตัวอย่างคุณลักษณะที่มีการระบุกันมากกว่าเป็นตัวชี้วัดความเป็นผู้นำ คือ

ความเฉลียวฉลาด (intelligence)

ความซื่อสัตย์ (honesty) และ

ความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence)

งานวิจัยในยุคแรกของแนวทางนี้จะศึกษาผู้นำที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น แนวทางนี้จึงรู้จักกันอีกนานประการหนึ่งว่า แนวทางบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ (the great man approach) และมีความเชื่อว่า มีคนบางคนเท่านั้นที่เกิดมาเพื่อเป็นผู้นำ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ บุคคลคนใดจะเป็นผู้นำในอนาคตได้หรือไม่ได้ถูกกำหนดล่วงหน้าโดยธรรมชาติแล้ว การวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำจากผลงานวิจัยเมื่อปี ค.ศ. 1948 ได้มีการค้นพบจุดร่วมสำคัญ 7 ประการของคุณลักษณะเชิงบุคลิกภาพกับการเป็นผู้นำที่ประสบ

ความสำเร็จ คือ

ความเฉลียวฉลาด

การริเริ่มสร้างสรรค์

ทักษะด้านสังคม

ความเชื่อมั่นในตนเอง

พลังแห่งความรับผิดชอบ และ

ความซื่อสัตย์มั่นคงต่อหลักการ

คุณลักษณะ 6 ประการ คือ

คุณลักษณะทางร่างกาย

ภูมิหลังทางสังคม

สติปัญญา

บุคลิกภาพ

คุณลักษณะที่เกี่ยวกับงาน และ

คุณลักษณะทางสังคม ซึ่งในแต่ละคุณลักษณะสามารถอธิบายได้ดังนี้

1.คุณลักษณะทางร่างกาย (physical characteristics)ประกอบด้วย ความแข็งแรง (activity, energy) รูปร่าง (appearance grooming) ความสูง (height) น้ำหนัก (weight) ซึ่งกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิภาพกับคุณลักษณะทางร่างกายให้ผลลัพธ์ที่ขัดแย้งกัน เช่น การมีส่วนสูง และน้ำหนักมากกว่าไม่ได้เป็นตัวบ่งชี้ว่า ความเป็นผู้นำจะมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลหรือไม่ แต่ก็มีองค์กรจำนวนมากเชื่อว่าบุคคลที่มีรูปร่างส่วนใหญ่ จะจำเป็นต่อการเชื่อฟังของผู้ตาม ซึ่งก็สามารถอธิบายได้อยู่บนพื้นฐานของอำนาจ การบังคับหรือความกลัว แต่ในขณะเดียวกัน Mahatma Gandhi, Napoleon, Stalin และ Deng Xiaoping ก็เป็นตัวอย่างของบุคคลรูปร่างเล็ก แต่ก็เป็นผู้ยิ่งใหญ่ได้

2.คุณลักษณะด้านภูมิหลังทางสังคม (social background)ประกอบด้วย การศึกษา (education) สถานภาพทางสังคม (social status) และการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม (mobility) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจที่ดี จะเป็นข้อได้เปรียบต่อการเข้าสู่สถานภาพทางของความเป็นผู้นำ บุคคลที่มีสถานะทางเศรษฐกิจ และสังคมต่ำแต่สามารถก้าวสู่สถานภาพทางสังคมที่สูงกว่าได้ จะไปสู่ตำแหน่งผู้นำระดับสูงได้มากกว่า และในปัจจุบัน ผู้นำที่มีการศึกษาดีจะมีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำได้ดีกว่า

3.คุณลักษณะด้านสติปัญญา และความสามารถ (intelligence and ability) ซึ่ง Bass (1990) สรุปได้ว่า ผู้นำที่มีความรู้ (knowledge) มีดุลพินิจ (judgment) มีทักษะในการพูดได้อย่างคล่องแคล่ว ปฏิภาณไหวพริบดี สิ่งเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ได้ในระดับหนึ่งว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้อยู่ ถึงแม้ว่าจะต้องศึกษาปัจจัยอื่น ๆ มาประกอบก็ตาม

4.คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ (personality) พบว่า Bass and Avolio (1990) แสดงความคิดเห็นว่า บุคลิกภาพประกอบด้วยการมีความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence) มีความซื่อสัตย์ (integrity) อดทนต่อความเครียด (tolerance of stress) การควบคุมอารมณ์ได้ดี (emotional control) มีความกระตือรือร้น (enthusiasm) ความตื่นตัว (alertness) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (original, originality) มีความสามารถในการปรับตัว (adaptability) เป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว (extroversion) เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ จะต้องนำมาศึกษาในเรื่องของความเป็นผู้นำ

5.คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน (task-related characteristic)ประกอบด้วย ความขยัน หมั่นเพียร (drive to achieve) ความรับผิดชอบ (responsibility) การไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค (persistence against obstacle) จะต้องมีความมุ่งมั่นสูง ริเริ่มงานใหม่ ๆ ผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้จะต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้

6.คุณลักษณะทางสังคม (social characteristics)ประกอบด้วย

ความนิยมแพร่หลาย (popularity)

มีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal skills)

มีเสน่ห์ดึงดูด (attractiveness)

ความร่วมมือ (cooperativeness)

ชอบสังคม (social participation)

นักการทูต (diplomacy)

จากการระบุคุณลักษณะเหล่านี้ของ Bass (1990) มีส่วนในการสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวของกลุ่มได้

วุฒิภาวะของผู้นำ

วุฒิภาวะหมายถึงอะไรจากบทความของ นายแพทย์สุรพงษ์ อัมพวันวงษ์ ได้อธิบายไว้ว่าบางคนอาจคิดว่าหมายถึงความเป็นคนสูงอายุ ซึ่งเราทราบดีว่าไม่ใช่เช่นนั้นแน่นอนว่าผู้สูงอายุควรมีวุฒิภาวะในการแสดงออก ไม่ว่าจะเป็นความคิด อารมณ์และการกระทำ เนื่องจากผู้สูงอายุมากได้มีโอกาสผ่านประสบการณ์มากมายในชีวิตน่าจะนำประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มาแล้วสร้างวุฒิภาวะให้กับตนเองแต่น่าเสียดายที่มันไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป

ท่าน Gordon M.Alport นักจิตวิทยาชาวอเมริกันได้อธิบายคุณสมบัติของบุคคลที่มีวุฒิภาวะ (Maturity)

ไว้ 6 ประการคือ

- 2.4.1. มีปรัชญาชีวิตหรือค่านิยมของชีวิตซึ่งทำให้บุคคลผู้นั้นใช้ชีวิตอย่างมุ่งมั่นบากบั่นมีจุดมุ่งหมาย
- 2.4.2. มีจิตเพื่อบุคคลอื่นและเพื่อสังคมส่วนรวม
- 2.4.3. สามารถสร้างมิตรกับผู้อื่นได้
- 2.4.4. กล้าเผชิญกับทุกขยากของชีวิตได้
- 2.4.5. มีอารมณ์ที่ไม่ขึ้นลงรวดเร็ว และรุนแรง
- 2.4.6. กล้าเผชิญและยอมรับทั้งความด้อย และความเด่นของตน ของบุคคลอื่นและของสังคม

ท่านประคัลภ์ ปัทมพลงกูร: ได้แสดงคุณสมบัติสำคัญของการเป็นผู้นำที่ดีไว้ว่าเรื่องของผู้นำนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก หลายองค์กรพยายามที่จะหาวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารทุกระดับให้เกิดขึ้น เพื่อที่จะให้ผู้นำเหล่านี้ เป็นผู้ผลักดันความสำเร็จให้เกิดขึ้นกับองค์กร และจากผลการวิจัยของมหาวิทยาลัยมิชิแกน ในเรื่องของภาวะผู้นำนั้น ก็ยืนยันว่า องค์กรที่ประสบความสำเร็จนั้น เป็นผลมาจากการที่ผู้บริหารของตนมีภาวะผู้นำและสามารถนำองค์กรนำคนให้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

คุณสมบัติ 5 ประการในการเป็นผู้นำที่ดี

ผู้นำที่ดีต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ต้องเป็นคนที่มีมองเห็นภาพในอนาคตที่คนอื่นมองไม่เห็น มองเห็นโอกาสในอนาคตได้ และเมื่อมองเห็นภาพอนาคตแล้ว ก็ต้องสามารถกำหนดเป้าหมาย และแผนงานในการไปสู่เป้าหมายนั้นได้อย่างชัดเจน ไม่ใช่แค่ฝันเพื่องเพื่องอย่างเดียว

ผู้นำที่ดีจะต้องกระจายงานให้ทีมงานอย่างเหมาะสม เป็นการนำแผนงานที่กำหนดไว้นั้น มากระจายสู่พนักงาน และทีมงาน โดยพิจารณาความเหมาะสมของพนักงานแต่ละคนให้เหมาะกับงานแต่ละอย่าง เพื่อให้เขาสามารถที่จะทำงานได้ตามที่ถนัด รวมทั้งให้โอกาสคน อื่น ๆ ได้ทำงาน ผู้นำอาจจะต้องยอมรับความเสี่ยงในเรื่องนี้ กล่าวคือ ยอมที่จะไว้วางใจพนักงาน และเชื่อว่าพนักงานจะสามารถทำงานนั้นได้ ผมเห็นผู้นำหลายคนที่ใช้วิธีนี้กับลูกน้องของตนเอง ก็อาจจะมีลูกน้องที่ทำไม่ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วลูกน้องจะทำเต็มที่เพราะนายไว้วางใจอย่างมาก ก็ไม่อยากทำให้นายผิดหวัง

ผู้นำที่ดีจะต้องสร้างทีมงานได้ จะต้องเป็นคนทำงานให้สำเร็จ โดยเน้นทีมงาน เน้นทั้งคน และในการสร้างทีมงานที่ดี ผู้นำก็ต้องมีทักษะในการสื่อความที่ดี มีความเป็นธรรมกับพนักงานทุกคนในทีม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เวลาทำงานก็จะเน้นให้ทุกคนร่วมกันทำงาน ไม่มีการทำตัวเด่นเพียงคนเดียว หรือรับแต่ชอบ ไม่ยอมรับผิด

ผู้นำที่ดีจะต้องสร้างแรงบันดาลใจให้พนักงานได้ มีพลังในการสร้างกำลังใจให้กับทีมงาน และกระตุ้นให้พนักงานมีความต้องการที่จะประสบความสำเร็จได้ เหมือนกับที่ Jack Welch อดีต CEO ของ GE ได้ใช้คำว่า Energize ก็คือการทำให้อื่นมีพลังในการทำงานอยู่เสมอ

ผู้นำที่ดีต้องเป็นผู้พัฒนาคนอื่นอยู่เสมอ มีความเข้าใจพนักงานที่มีผลงานไม่ดี และพยายามที่จะพัฒนาพนักงานให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการทำงานมากขึ้น ผู้นำที่ดีจะไม่ตำหนิพนักงานว่า “ทำไมโง่งง แค่นี้ยังทำไม่ได้” (ถ้าทำได้ก็คงมาเป็นหัวหน้าของผู้นำคนนี้ไปแล้ว) แต่จะพยายามพัฒนาให้พนักงานทำงานให้ได้ ผู้นำที่ดีจึงเปรียบเสมือนครู ที่สอนพนักงานทั้งด้านความรู้ในการทำงาน และเป็นตัวอย่างสำหรับพฤติกรรมที่เหมาะสมด้วย

พิชาย รัตนดิลก ได้กล่าวว่า คุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของผู้นำหรือผู้นำในหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นองค์กรขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ตามคือการมีวุฒิภาวะเป็นผู้นำ หากผู้นำนั้นไร้วุฒิภาวะหรือมีแต่เพียงน้อยนิด องค์กรมีแนวโน้มประสบปัญหา เกิดความแตกแยก และเกิดความโกลาหลขึ้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วุฒิภาวะนั้นเป็นความยับยั้งชั่งใจซึ่งเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างความปรารถนาเพื่อตอบสนองความต้องการความเชื่อหรือความอุดมการณ์ส่วนตัว กับการคำนึงถึงผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ซึ่งส่งผลต่อภาพรวมขององค์กรหรือของประเทศ

เมื่อเราบอกว่าเด็กยังไม่มีวุฒิภาวะหรือมีวุฒิภาवन้อย เราหมายความว่าเด็กมักตัดสินใจและกระทำโดยใช้ความต้องการตามอารมณ์ของตนเองเป็นหลัก มิได้พิจารณาความเป็นไปได้ของทางเลือกในการตัดสินใจให้รอบคอบ และไม่สนใจดีว่าผลลัพธ์ของการตัดสินใจนั้นจะสร้างความเสียหายหรือเกิดผลกระทบทางลบต่อองค์กรและประเทศอย่างไร

การตัดสินใจและการกระทำที่อยู่บนฐานของความรู้วุฒิภาวะจึงมักเกิดผลลัพธ์ที่สร้างความเสียหายอย่างกว้างขวางทั้งตัวบุคคลที่ตัดสินใจเอง และบุคคลอื่น ๆ ด้วย

ผู้นำที่มีวุฒิภาวะสูงนั้นย่อมไม่ตัดสินใจโดยใช้อารมณ์ ความต้องการ และอำนาจ เพื่อตอบสนองความปรารถนาของตนเอง หากแต่ตัดสินใจและกระทำอย่างรอบคอบ รอบด้าน คำนึงถึงผลลัพธ์และผลกระทบที่ตามมา และเป็นไปเพื่อประโยชน์โดยรวมขององค์กรและประเทศชาติ

ส่วนผู้นำที่มีวุฒิภาวต่ำนั้น มักใช้อารมณ์ ความเชื่อ และความต้องการของตนเองเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ จึงตัดสินใจแบบไม่ฟังใคร มีความหุนหันพิน่ล่นเป็นฐาน ไม่คำนึงถึงผลลัพธ์และผลกระทบที่ตามมา ใครท้วงติงก็จะหงุดหงิด โกรธง่าย

ผู้นำบางคนอาจมีความตั้งใจดี แต่เนื่องจากขาดวุฒิภาวะ จึงทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจแทนที่จะเป็นบวก กลับกลายเป็นลบ และสร้างความเสียหายอย่างคาดไม่ถึง

ผู้นำระดับสูงที่มีวุฒิภาวะต่ำมีหลายประเภทคือประเภทที่หนึ่ง เป็นผู้นำระดับสูงตั้งแต่อายุยังน้อยแต่ด้วยมีภาพลักษณ์เป็นคนเก่งคนขยันในสายตาของคนอื่นจึงได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เป็นผู้นำจึงขาดประสบการณ์ในการตัดสินใจและมักจะตัดสินใจโดยอาศัยความเชื่อและความคิดของตนเองเป็นที่ตั้งหากพฤติกรรมของบุคคลเช่นนี้ไม่ถูกยับยั้งหรือท้วงติงท้ายที่สุดจะกลายเป็นคนที่บ้าอำนาจ เอาแต่ความต้องการของตนเองเป็นความถูกต้อง

ประเภทที่สอง เป็นผู้บริหารที่บังเอิญเปลี่ยนสถานะจากตำแหน่งที่มีอำนาจการตัดสินใจน้อยไปสู่ตำแหน่งที่มีอำนาจในการตัดสินใจมาอย่างฉับพลันการเปลี่ยนแปลงสถานะและตำแหน่งอย่างฉับพลันอาจเกิดจากความจำเพาะเจาะจงของสถานการณ์บางอย่าง เช่น การลาออกของผู้มีตำแหน่งสูง หรือ ในกรณีการเมืองก็จะเกิดกับบุคคลที่เป็นพี่ น้อง หรือเครือญาติของนักการเมืองที่เคยมีอำนาจมาก่อน และต้องการสืบทอดอำนาจใน

วงศ์ตระกูลของตนเองหรือการได้รับการคัดเลือกอันเนื่องมาจากภาพลักษณ์ภายนอกบางอย่าง หรือบางกรณีก็มาจากการรัฐประหาร

เมื่อมีอำนาจมากขึ้นมาอย่างฉับพลัน แต่ยังขาดประสบการณ์ในการใช้อำนาจและการตัดสินใจ สิ่งที่เกิดขึ้นตามมามีสองแบบ คือ แบบแรก การตัดสินใจถูกครอบงำ และขึ้นมาจากกลุ่มผู้ที่ชักใยอยู่เบื้องหลัง และแบบที่สองคือ การตัดสินใจตามความเชื่อของตนเอง มักจะเป็นแบบหุนหันพลันแล่น มักพูดและกระทำแบบคล้ายเด็กคือ ทำอะไรตามใจตนเองขาดความยับยั้งชั่งใจ และมักจะไม่นำถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น ตลอดจนผลลัพธ์ที่ตามมา

ตัวอย่างของบุคคลที่มีการพูด การตัดสินใจ และการกระทำที่มีวุฒิภาวะต่ำมีให้เห็นอยู่เนือง ๆ ในแวดวงการเมืองและองค์กรอิสระของสังคมไทย บางคนกระทำและแสดงกิริยามารยาทที่นำความอับอายมาสู่ประเทศ บางคนก็ไม่คิดก่อนจะพูดอะไรออกมาจนสร้างความขัดแย้งและความวุ่นวายก็มี บางคนก็มักอารมณ์เสียง่ายและแสดงออกอย่างชัดเจนบ่อยครั้งเมื่อถูกถามด้วยคำถามที่ตนเองไม่อยากได้ยิน

ผู้นำที่มีวุฒิภาวะต่ำจึงมีแนวโน้มที่สร้างความเสียหายทั้งต่อตนเอง ต่อองค์กร และประเทศโดยรวม แม้ว่าผู้นำคนนั้นอาจมิได้มีความประสงค์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนหรือตัดสินใจภายใต้ความเชื่อที่ตัวเองกำลังทำเพื่อประโยชน์ขององค์กรและประเทศชาติก็ตาม

แต่ความเสียหายจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ หากผู้นำระดับสูงคนใดมีทั้งวุฒิภาวะต่ำบ้าอำนาจและความต้องการผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักรวมกันอยู่ภายในการตัดสินใจและการกระทำของเข องค์กรใดหรือประเทศใดที่มีผู้นำในลักษณะนี้คงจะประสบปัญหาร้ายแรงตามมา

อย่างไรก็ตามความเสียหายขององค์กรใดหรือประเทศใดจะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับว่าองค์ประกอบของวัฒนธรรมและบุคลิกของสมาชิกหรือประชาชนจะเป็นอย่างไร หากวัฒนธรรมเป็นแบบอำนาจนิยม ยอมจำนนและเชื่อฟังต่อผู้มีอำนาจเหนือกว่าอย่างปราศจากเงื่อนไข หลีกเลียงความขัดแย้ง และซุกซนไขว่คว้าได้พร้อมทั้งการมีบุคลิกแบบรักชาติหัวรูดเป็นรูดดี และแบบพูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้นำที่ไร้วุฒิภาวะและไร้คุณธรรมก็จะยิ่งมีมากขึ้น

สังคมเราในขณะนี้มีความวัฒนธรรมการเมืองและองค์กรที่หลากหลาย บางกลุ่มก็ยังยึดติดกับวัฒนธรรมอำนาจนิยมและบุคลิกแบบเงียบงัน บางกลุ่มก็มีวัฒนธรรมแบบเสรีนิยมและมีส่วนร่วมและมีบุคลิกแบบกล้าพูดกล้าท้วงในสิ่งไม่ถูกต้อง การผสมผสานในระยะที่เปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมและบุคลิกภาพแบบนี้จึงมีความเป็นไปได้หลายอย่างที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เมื่อเราคิดว่าเงื่อนไขทางวัฒนธรรมและบุคลิกภาพของคนในสังคมมีส่วนสำคัญในการกำหนดให้ผู้ผู้นำตัดสินใจและกระทำอย่างมีวุฒิภาวะมากหรือน้อย และการสร้างเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมเพื่อให้ผู้บริหารมีวุฒิภาวะสูงขึ้นก็เป็นเรื่องที่ยังเป็นอยู่อย่างยิ่ง เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อองค์การและสังคมทั้งระยะสั้นและระยะยาว

หากองค์การใดหรือประเทศใดที่ยังมีผู้นำระดับสูงมีวุฒิภาวะต่ำ และยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ภาวะชะงักงันและเสื่อมถอยก็มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ขอให้ท่านทั้งหลายที่เป็นผู้นำตัดสินใจทำอะไรโดยมีฐานของการมีวุฒิภาวะที่สูง อันจักเป็นตัวอย่างที่ดีคนทั้งหลาย

ส่วนท่านใดที่ยังไร้วุฒิภาวะ ก็ควรพยายามปรับปรุงตนเอง เพื่อสร้างวุฒิภาวะขึ้นมา เพราะหากยังตัดสินใจโดยไม่มีความรู้วุฒิภาวะแล้ว ความเสื่อมเสียก็มีแนวโน้มเกิดขึ้นกับตัวท่าน องค์การที่ท่านสังกัด และประเทศชาติอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ความหมายของการปกครอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของการปกครองตามแนวทัศนะของพระพุทธศาสนาไว้ว่า

การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษาการปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้นมีจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือคติได้ว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้นถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่เอียงไปที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจใช้อำนาจและจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้สรุปความหมายของการปกครองไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การบริหาร วางระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกของสังคมได้อยู่ร่วมกันทางหน้าที่อย่างปกติสุข รวมทั้งหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ในการให้บริการแก่ประชาชน ให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐอย่างถูกต้องตลอดจนถึงการพยายามสร้างรูปแบบการปกครองที่จะกำจัดคนเลวให้น้อยที่สุดโดย

พยายามให้เกิดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่มีการใช้อำนาจหรือการลงโทษมาบังคับให้ทำหรือปฏิบัติตาม

เดโช สนวนนท์ ได้ให้ความหมายของการปกครองไว้ในหนังสือพจนานุกรมศัพท์ทางการเมืองว่า การปกครอง (Government) หมายถึง การดูแลการให้ความคุ้มครองหรือการบริหารเป็นคำที่ใช้ในการบริหารบ้านเมืองในลักษณะที่มีผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองสูงสุดเรียกกันว่า พ่อเมือง

สุขุม นวลสกุล ได้ให้ความหมายของการปกครองไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การบริหาร การวางระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับสังคมเพื่อให้สังคมมีความสุข

กรมการส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทยได้ให้ความหมายของการปกครองไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่นและรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย ตามกฎหมายและนโยบายของรัฐ

แสง อุดมศรี กล่าวว่า การปกครอง คือการจัดทำกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินกรณีขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหมายและการใช้กฎหมาย ซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม หากมีใครขัดขืนไม่ยอมรับหรือทำการบางอย่างในลักษณะที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่คนอื่นย่อมจะได้รับโทษทัณฑ์บางประการตามควรแก่กรณีทั้งนี้ เพื่อเป็นการปกป้องมิให้มีใครมาหาความเดือดร้อนวุ่นวายให้เกิดขึ้นแก่สังคม และเพื่อเป็นการคุ้มครองคนที่ยอมรับปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือกฎหมายให้ดำรงอยู่ได้อย่างสงบ

ปัจจุบันนี้มีการปกครองอยู่มากมายหลายรูปแบบ รูปแบบการปกครองที่นักวิชาการด้าน รัฐศาสตร์ส่วนใหญ่ให้การยอมรับ มีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

1)รูปแบบการปกครองดั้งเดิมของอริสโตเติลซึ่งพิจารณาจำนวนผู้ปกครองและจุดมุ่งหมายในการปกครองเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง และ

2)พิจารณาการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง เช่น รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการในการพิจารณารูปแบบการปกครองหรือรูปแบบของรัฐบาลของประเทศใดว่าเป็นอย่างไรจะต้องดูที่องค์กรหรือส่วนที่เป็นเจ้าของหรือผู้กำหนดอำนาจอธิปไตย ส่วนจุดมุ่งหมายในการปกครอง คือ

-เพื่อประชาชน For People

-เพื่อผู้ปกครองคนเดียวราชาธิปไตย Monarchy

-ทุชนาธิปไตย Tyranny

-คณะบุคคล อภิชนาธิปไตย Aristocracy

-คณาธิปไตย Oligarchy

-ประชาชนทั้งหมดประชาธิปไตย Democracy

-ฝูงชน Mob-rule

สุขุม นวลสกุล ได้อธิบายขยายความถึงจำนวนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ไว้ดังต่อไปนี้

(1) การปกครองโดยคนคนเดียว การปกครองโดยคนคนเดียวหมายความว่าอำนาจอธิปไตย อยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว บุคคลคนเดียวผู้นี้ในฐานะเป็นอธิปัตย์สามารถวางกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ตามลำพัง อำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของคนเดียวแม้ว่าบุคคลนั้นอาจจะมอบหมายให้องค์กรอื่นทำหน้าที่แทนก็ตามแต่สิทธิขาดและอำนาจสูงสุดเป็นของบุคคลผู้นั้นอยู่รูปการปกครองที่อำนาจอธิปไตยอยู่ที่คนเดียว

นี้ได้แก่ ราชาธิปไตยและ ทูชนาธิปไตย

(2)การปกครองโดยคณะบุคคล ถ้าอำนาจอธิปไตยตกอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยหรือคณะบุคคล หมายความว่า คณะบุคคลหนึ่งเป็นผู้ที่สามารถวางกฎ หนดกฎเกณฑ์หรือบริหารประเทศได้ตามที่กลุ่มของตนปรารถนา ในบางครั้งบุคคลคณะนั้นอาจจะไม่เป็นผู้บริหารเอง อาจมอบหมายให้บุคคลอื่นทำหน้าที่ แต่บุคคลคณะนั้นยังมีอำนาจและอิทธิพลสามารถควบคุมหรือบงการทิศทางการบริหารได้ ก็ต้องถือว่าอำนาจอธิปไตยอยู่ในกลุ่มบุคคลคณะนั้นรูปแบบการปกครองก็จะเป็นแบบใดแบบหนึ่งระหว่างอภิชนาธิปไตยกับคณาธิปไตย

(3)การปกครองโดยคนทั้งหมดหรือเสียงส่วนใหญ่รูปแบบการปกครองโดยคนทั้งหมดหรือประชาชนเป็นรากฐานของอำนาจโดยปกติทั่วไปรู้จักกันดีในนามของประชาธิปไตยซึ่งมีความหมายว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดจะเป็นผู้ปกครองจะต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาชน นโยบายในการปกครองประเทศจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ แต่การที่จะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นการปกครองโดยอาณัติของคนส่วนมากและเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนมาก รูปแบบการปกครองที่ได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันสามารถแบ่งออกเป็น2ประเภทใหญ่ๆคือ

(1)การปกครองแบบเผด็จการ คำว่า เผด็จการ (Dictatorship) ตามความหมายทั่วไป หมายถึง การปกครองโดยคนคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลเล็ก ๆ รูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ มีจุดเน้นอยู่ที่การยกย่องและให้ความสำคัญแก่อำนาจรัฐและผู้ปกครองมากกว่าการคำนึงถึงประชาชน โดยถือว่าประชาชนเป็นส่วนประกอบของรัฐเท่านั้น ที่สำคัญอีกอันว่าเจตจำนงของรัฐเป็นสิ่งสูงสุดและถูกต้องเสมอ เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการมี 2 รูปแบบดังนี้

1.1 แบบเผด็จการธรรมดา หรือแบบเผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism)อำนาจนิยม

1.2 แบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ หรืออำนาจนิยม แบบเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism)

รูปแบบการปกครองในระบบนี้มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบการปกครองในระบบอำนาจนิยม กล่าวคือ มีลักษณะทุกอย่างที่รัฐบาลในระบบอำนาจนิยมมี แต่มีลักษณะพิเศษเพิ่มเติม คือ รัฐบาลถือว่ากิจกรรมทุกอย่างของประชาชน รวมทั้งวิถีชีวิตทั้งปวงของประชาชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคมหรือการเมืองจะต้องอยู่ในอำนาจของรัฐบาลแต่เพียงผู้เดียว เช่น การทำงาน การสมรส การศึกษา ตลอดจนการดำรงชีวิตประจำวัน รัฐบาลจะเข้ามาควบคุมทั้งสิ้น

2) การปกครองแบบประชาธิปไตย

2.1) ความหมายและหลักการของระบอบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ รากศัพท์มาจากคำว่า ประชา + อธิปไตย คือ ประชาชน + อำนาจสูงสุด คือประชาชนมีอำนาจสูงสุด ซึ่งประธานาธิบดี

อับบราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกาได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน ตลอดจนเป็นวิธีการในการดำเนินการชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ภายใต้ความเชื่อที่ว่าคนเราเกิดมาเท่าเทียมกันมีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ยึดมั่นหลักการขั้นพื้นฐานมี ดังนี้

1. การยอมรับว่าคนทุกคนมีสติปัญญา มีเหตุผล
2. ยอมรับว่าทุกคนมีอิสระ และเสรีภาพ
3. การยอมรับว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน
4. อำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน
5. อำนาจปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชนผู้ถูกปกครองโดยมีวิธีการแสดงความยินยอมต่าง ๆ ที่สำคัญ คือการใช้สิทธิ์เลือกตั้ง
6. ประชาชนมีสิทธิในการคัดค้านหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาลตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด หากว่ารัฐบาลไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงคณะแนวนโยบายให้พรรคฝ่ายค้านเมื่อมีการเลือกตั้ง การเข้าชื่อถอดถอนนายกรัฐมนตรี

ลักษณะที่สำคัญของการปกครองระบบประชาธิปไตย ประมวลได้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย คือ ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในรัฐ อาจใช้อำนาจทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้

2)ประชาชนทุกคนในรัฐ มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพในขอบเขตกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

3)การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐ นั้นถือเอามติของเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสิน แต่ในขณะเดียวกันเสียงข้างน้อยหรือคนส่วนน้อยของรัฐจะได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายที่ป้องกันมิให้ประชาชนส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงอย่างผิดกฎหมายและผิดทำนองคลองธรรม

4)กระบวนการของประชาธิปไตย คือวิธีการปกครองซึ่งได้รับความยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงออกในรูปของการเลือกตั้ง การอภิปราย การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมายของประชาชน เป็นต้น

รูปแบบประชาธิปไตย แบ่งออกได้เป็นสองรูปแบบดังนี้

1) ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct democracy) ประชาธิปไตยโดยตรงเกิดขึ้นในชุมชนเล็ก ๆ เช่น ในสมัยกรีกโบราณ ซึ่งสามารถเรียกประชุมประชาชนได้ทุกคนและลงมติโดยการชুমือ

2)ประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้งตัวแทน (Representative democracy) เนื่องจากประชาชนในชุมชนมีเป็นจำนวนมากดังนั้นจึงต้องใช้วิธีเลือกตั้งผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนในรัฐสภาซึ่งประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้งตัวแทนมีสองระบบคือระบบรัฐสภาซึ่งมีประเทศอังกฤษเป็นแม่แบบและระบบ ประธานาธิบดีซึ่งมีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นแม่แบบ

ระบบการปกครองในระบบประชาธิปไตย การปกครองระบอบประชาธิปไตย สามารถแยกออกได้เป็น 3 ระบบ ใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

1.ระบบรัฐสภา (Parliamentary System) ระบบรัฐสภาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งถือว่า มีอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ดังนั้นจึงเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้เลือกผู้แทนในเขตของตนเข้าไปนั่งในรัฐสภาอันเป็นสภานิติบัญญัติมีหน้าที่ออกกฎหมายและเลือกบุคคลที่เหมาะสมจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นหัวหน้ารัฐบาล และพิจารณาเห็นชอบบุคคลที่จะร่วมรัฐบาล เพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศ การปกครองในระบบรัฐสภานี้ถือหลักการว่า รัฐสภาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด (Supremacy of the Parliament) เพราะเป็นสถาบันที่เป็นตัวแทนของประชาชน

2)ระบบประธานาธิบดี (Presidential System) ระบบประธานาธิบดี เป็นระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถือว่าอำนาจอธิปไตยมาจากประชาชน ประมุขของรัฐกับประมุขฝ่ายบริหารเป็นคน ๆ เดียวกันและได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนเรียกว่า “ประธานาธิบดี” การปกครองในระบบนี้เป็นการปกครองแบบสาธารณรัฐ(Republic)และแยกอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหารออกจากกัน (Separation of

Powers) นอกจากนั้นผู้ใช้อำนาจทั้งสองฝ่ายยังเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกันอีกด้วย ดังนั้น จึงให้ผู้ใช้อำนาจทั้งสองฝ่ายต่างก็ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง เพื่อให้มีฐานะเป็นตัวแทนของเจ้าของอำนาจอิสระสูงสุดของรัฐ โดยเท่าเทียมกัน นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญของระบบการปกครองแบบนี้ยังถือว่าศาลซึ่งเป็นสถาบันอิสระมีฐานะเท่าเทียมกับสถาบันอื่น ๆ อีกด้วย

3)ระบบกึ่งรัฐสภากึ่งประธานาธิบดี (Semi-Presidential or Semi Parliamentary System) การปกครองรูปแบบนี้ ได้เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่มีการปฏิรูปในปี ค.ศ.1962 เป็นต้นมา การปกครองระบบนี้รัฐสภาจะไปใช้อำนาจบริหารในขณะเดียวกันไม่ได้ ส่วนประธานาธิบดีในระบบนี้มีอำนาจมากกว่าประธานาธิบดีในระบบรัฐสภาเพราะสามารถใช้อำนาจบริหารได้อย่างกว้างขวางแบบเดียวกันกับระบบประธานาธิบดีและเนื่องจากระบบนี้เป็นระบบกึ่งรัฐสภาดังนั้นจึงมีตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ด้วยแต่นายกรัฐมนตรีมักไม่มีบทบาทสำคัญนัก

ลักษณะอำนาจอธิปไตย

อำนาจอธิปไตย เป็นอำนาจอิสระสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งตามระบอบประชาธิปไตยถือว่าเป็นอำนาจของประชาชน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1)อำนาจนิตินบัญญัติเป็นอำนาจในการออกกฎหมายและควบคุมการทำงานของรัฐบาลเพื่อประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ ประชาชนชาวไทยใช้อำนาจนี้โดยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปทำหน้าที่แทนตนในรัฐสภา

2)อำนาจบริหาร เป็นอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินและการปกครอง ซึ่งมีคณะรัฐมนตรีหรือรัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจและรับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามนโยบายที่แถลงต่อรัฐสภา

3)อำนาจอตุลาการ เป็นอำนาจในการวินิจฉัยตัดสินคดีความตามกฎหมายโดยมีศาลสถิตยุติธรรมเป็นผู้ใช้อำนาจ

สถาบันการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

สถาบันที่สำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้แก่

1)สถาบันพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขของชาติ และทรงใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งมาจากปวงชนชาวไทย โดยผ่านทางสถาบันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล

2)รัฐสภา เป็นสถาบันที่ท ำหน้าที่ตรากฎหมาย จัดตั้งรัฐบาลและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ประเทศไทยมีรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วย 2 สภา คือ

(1) สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชน มีหน้าที่ออกกฎหมาย จัดตั้ง

ควบคุมการทำงานของรัฐบาล

(2) วุฒิสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชน ทำหน้าที่คุ้มครองกฎหมาย

(3) คณะรัฐมนตรี หรือรัฐบาล ซึ่งประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรองนายกรัฐมนตรีกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ทบวง และรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวง ทบวงต่าง ๆ

(4) ศาลรับผิดชอบในการตัดสินวินิจฉัยคดีต่าง ๆ ให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายในประเทศไทย ศาลแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ

ศาลชั้นต้น

ศาลอุทธรณ์ และ

ศาลฎีกา ซึ่งเป็นศาลสูงสุด

ระบบการปกครองของพระพุทธศาสนา (4)

1. ผู้ปกครองสำคัญกว่าระบบการปกครอง

ระบบการปกครองในคัมภีร์ชาดกคือเผด็จการแบบอำนาจนิยม (Authoritarianism) แต่ไม่ใช่เผด็จการแบบอำนาจนิยมดังที่เข้าใจกันในทางรัฐศาสตร์ เพราะยังคำนึงถึงเสียงของประชาชน และยึดถือธรรม ความถูกต้อง ความดีงามเป็นหลัก ให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองมากกว่าระบบการปกครอง คือผู้ปกครองต้องประกอบไปด้วยธรรมสำหรับการบริหารและการปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม พละ 5 ของกษัตริย์ เว้นจากอดีต 4 เมื่อผู้ปกครองประพฤติตามธรรมดังกล่าว ย่อมเกิดผล คือประชาชนเป็นสุข (ปชาสุখิ)

2. ความสำคัญของผู้ปกครอง

ในทหระณะของคัมภีร์ชาดก พระราชาหรือกษัตริย์มีความสำคัญมิใช่เป็นเพียงผู้นำในทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นแกนให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่นเดียวกับดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางสุริยจักรวาล แม้แต่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น ความวิปริตทางดินฟ้าอากาศ พายุภัยพิบัติต่าง ๆ ก็เชื่อว่าอยู่ในความรับผิดชอบของกษัตริย์หรือพระราชาด้วย

อภิปรายผล

ทฤษฎีว่าด้วยภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปของเบิร์นส์ (Burns theory of transforming leadership) ทฤษฎีนี้อธิบายภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปว่าเปรียบเสมือนกระบวนการทั้งที่ผู้นำและผู้ตามต่างก็ยกย่องซึ่งกันและกัน เพื่อยกระดับทางศีลธรรมและการจงใจให้สูงขึ้น ภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปจะมีการแสวงหาการยกระดับจิตสำนึกของผู้ใต้บังคับบัญชา โดยการจงใจให้เกิดความคิดเห็น ตลอดจนค่านิยมทางศีลธรรมให้สูงขึ้น เช่น ความเป็นอิสระ

เสรีภาพ ความยุติธรรม ความเสมอภาค สันติภาพ และให้ความสำคัญกับมนุษย์ มิใช่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ เช่น ความดีและความเลว ความริษยาความโลภ หรือความเกลียด

ผู้นำแบบแลกเปลี่ยนและแบบเปลี่ยนสภาพ

ในปี ค.ศ. 1979 เบิร์นส์(Burns) เขียนหนังสือชื่อ leadership ให้ข้อคิดว่า ภาวะผู้นำทางการเมือง มี 2 แบบ คือ ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (transactional leadership) กับภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพ (transformation leadership) โดยผู้นำแบบแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหนึ่งเริ่มต้นติดต่อกับบุคคลอื่น โดยมีจุดประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างที่มีคุณค่า นั่นคือ ผู้นำจะแลกเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างกับผู้ตาม สำหรับผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพนั้น นอกจากผู้ตามจะยินยอมแล้วยังเกี่ยวข้องกับการยกระดับความเชื่อ ความต้องการและค่านิยมของผู้ตามอีกด้วย ผลของภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพก็คือ ลักษณะของความสัมพันธ์ของผู้นำกับผู้ตาม ซึ่งต่างฝ่ายต่างกระตุ้นซึ่งกันและกันต่างฝ่ายต่างยกระดับซึ่งกันและกัน เปลี่ยนสภาพผู้ตามให้เป็นผู้นำและเปลี่ยนสภาพผู้นำให้เป็นผู้ส่งเสริมคุณธรรม (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2536, หน้า 57 ; อ้างอิงจาก Burns, 1979, P.4) ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จึงกล่าวถึงลักษณะผู้นำ 2 แบบ คือ

1. ผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional leadership)

ลักษณะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีแลกเปลี่ยน (exchange theory) โดยเน้นการแลกเปลี่ยนประโยชน์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ต่างก็มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์บางอย่าง ต่างฝ่ายต่างก็จะได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ผู้นำประเภทนี้มีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานที่ว่า จะให้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนถ้าหากผู้ตามยินยอมทำตามตามข้อเสนอของผู้นำ (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2536, หน้า 58) คือ

1.การให้รางวัลค่าตอบแทนตามสถานการณ์ (contingent reward) ผู้นำจะทำสัญญาการแลกเปลี่ยนที่เป็นรางวัล สำหรับผู้ปฏิบัติงานที่ใช้ความพยายามปฏิบัติงานได้ผลดีและเกิดความสำเร็จ การให้รางวัลทำได้โดยการยกย่องชมเชยให้เกียรติต่อหน้าสาธารณชน การพิจารณาความดีความชอบ การเลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่ง จัดบรรยากาศที่ดีในการทำงานและความปลอดภัย

2.การบริหารโดยข้อยกเว้น (management by exception) เป็นการบริหารที่ปล่อยให้ เป็นไปตามที่เคยเป็น โดยผู้นำจะวางแผนไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับผู้ปฏิบัติงาน ถ้าหากไม่เป็นไปตามเกณฑ์ มาตรฐานผู้นำจะแทรกตัวเข้ามาตรวจสอบแก้ไข การบริหารแบบนี้เป็นการบริหารโดยข้อยกเว้นในเชิงรับ (passive) แต่ถ้าหากผู้นำตรวจสอบ สอดส่องดูแลระหว่างปฏิบัติงาน ถ้าหากผู้ปฏิบัติมีปัญหาทำให้ผลผลิต คลาดเคลื่อนจากมาตรฐานไป ผู้นำจะค้นหาสาเหตุและแก้ไขให้เป็นไปตามมาตรฐาน วิธีการบริหารแบบนี้ เรียกว่า การบริหารโดยข้อยกเว้นเชิงบวก (positive)

3.การปล่อยอิสระ (Laissez faire) ผู้นำจะให้ความอิสระผู้ปฏิบัติงานโดยไม่รับผิดชอบ และ หลีกเลี่ยงการตัดสินใจ ลักษณะแบบนี้ผู้นำจะปล่อยให้ผู้ปฏิบัติงานไปตามสบายแทบจะไม่จำเป็นต้องมีผู้นำ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

- 1.ควรทำวิจัยเกี่ยวกับผู้นำองค์กรต่าง ๆ
- 2.ควรทำวิจัยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพเพื่อให้เห็นความน่าจะเป็นของผู้ฝ่ายต่าง ๆ
- 3.ควรทำวิจัยภาวะผู้นำในมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ ไป
- 4.ควรทำวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างผู้นำมหาวิทยาลัยของรัฐกับมหาวิทยาลัยเอกชน
- 5.ควรทำวิจัยเปรียบเทียบภาวะผู้นำของประเทศต่าง ๆ ที่เจริญแล้ว ควรเป็นทฤษฎีระดับชาติและหรือนานาชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กวี วงศพูน. (2539). **ภาวะผู้นำ**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี.
- กิติ ตัยคานนท์. (2537). **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ : เซซฐสตูดิโอ.
- ทองใบ สุดซารี. (2544). **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. อุบลราชธานี : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.
- ประชุม รอดประเสริฐ. (ม.ป.ป.). **ผู้นำและพฤติกรรมกรรมการบริหารงาน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). **ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2542). **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพฯ : เสมาธรรม.
- หริรักษ์ สูตะบุตร. (2540). **ความแตกต่างระหว่างผู้นำกับผู้บริหาร**. กรุงเทพฯ : วัฏจักร.
- อำไพ อินทรประเสริฐ. (2542). **ศิลปะการเป็นผู้นำ**. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- เทพพนม เมืองแมน และสวีน สุวรรณ. (2529). **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา.